
**ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNÉSZEK ÉS MŰEMLÉKKUTATÓK
KONFERENCIÁJA**

SZENTKIRÁLYI ZOLTÁN EMLÉKÉRE

ABSZTRAKTFÜZET

**2014. FEBRUÁR 6-7.
BME K. II. 10.**

Konferencia támogatói:
Nemzeti Kulturális Alap
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék

SZENTKIRÁLYI ZOLTÁN

(1927-1999)

Dr. Szentkirályi Zoltán Ybl- és Széchenyi-díjas építészmérnök, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének, valamint a MÉSZ Mesteriskolájának professzora Debrecenben született 1927. november 1-jén. A debreceni, majd 1941-től a kolozsvári református kollégiumban tanult, s fél évig tartó besszarábiai hadifogság után 1945-ben érettségizett. Előbb a Debreceni Egyetemen filozófia-pedagógia-esztétika szakon folytatta tanulmányait -1946 őszén Karácsony Sándor tanszékén lett demonstrátor - majd 1947-ben felvételizett a Műegyetemre. 1951-ben szerzett építészmérnöki oklevelet. Negyedéves hallgatóként demonstrátor volt az Építészettörténet Tanszéken Kardos György professzor mellett. Végzés után egész életpályáján e tanszék lett munkahelye megszakítás nélkül; 1961-től adjunktus volt, 1964-ben egyetemi doktori oklevelet szerzett, 1977-től docens, 1990-től egyetemi tanár. Építészettörténeti és oktatói munkássága nyugállományba vonulása, 1998 után is folytatódott, hirtelen halálával sajnos csak torzó maradt építészettelméleti értekezése, amelynek befejezésére és kézbevételére a szakma nagy érdeklődéssel várt.

Oktatói és kutatói szakterülete: az újkori (reneszánsz és barokk) egyetemes és magyar építészettörténet, a képzőművészetek története és az építészettelmélet. "Az építészet világtörténete I-II." című összefoglaló munkája -amely az első magyar nyelven írt ilyen összefoglaló, "Az építészet története - Újkor - Barokk" és a Détshy Mihállyal közösen írt "Az építészet rövid története" c. tankönyvei, továbbá építészettelméleti és építészettörténeti tanulmányai, cikkei, valamint a hallgatóság és a szakma részéről egyaránt rendkívül nagyra értékelt előadásai építész generációinak adtak kiindulást és biztos segítséget az építészet világának megértéséhez.

Alkotó tudományos és oktatói munkásságáért 1986-ban Ybl-díjjal, 1998-ban Széchenyi-díjjal tüntették ki. Szentkirályi tanár úr legfontosabb hivatása - saját vallomása szerint - az oktatás volt. Idősebb és ifjabb tanítványai őrzik hálával lélegzetelállítóan mély, átfogó és magabiztos tudáson alapuló előadásainak élményét.

2014. február 6. csütörtök 9-17 óráig

Köszöntő: Becker Gábor dékán, BME Építészmérnöki Kar
Bevezető: Farbaky Péter, a BTM főigazgatója

MEGHÍVOTT ELŐADÓK

Moderátor: Szalai András

- 9:20-9:45   **Kelényi György**
A váci székesegyház helye az egyetemes építészettörténetben
- 10:10-10:35   **Meggyesi Tamás**
Szentkirályi Zoltán potenciális jelenléte az urbanisztikai gondolkodásban
- 11:00-11.25   **Terdik Szilveszter**
Johann Grenner tervei az ungvári görögkatolikus püspöki központhoz
- **kávészünet**
- 11:45-12:10   **Jernyei-Kiss János**
Képszínpad és látszatarcitektúra a késő barokk mennyezetfestészetben
- 12:10-12:35   **Puhl Antal**
Egy épület előtt állva, azt Szentkirályi és Gadamer felől „olvasva”
- 12:35-13:00   **Pazár Béla**
A klasszikus és a modern problémája az építészetben
- **ebédszünet**
- 14:00-14:25   **Farbakyné Deklava Lilla**
A budavári Nagyboldogasszony-templom újonnan előkerült makettje – egy meg nem valósult tervváltozat
- 14:25-14:40   **Golda János**
Szentkirályi Zoltán, a mester
- 14:40-15:55   **Arnóth Lajos**
Szentkirályi Zoltán a Mesteriskola mindennapjaiban
- 15:55-16:20   **Filmvetítés**
Beszélgetés Szentkirályi Zoltánnal (rendező: Madzin Attila) – Duna TV felvétele

KELÉNYI GYÖRGY

A váci székesegyház helye az egyetemes építészettörténetben

A váci székesegyházat az az Isidore Canevale (Ganneval) tervezte, aki Párizsból érkezett mesterével Bécsbe (1760), de nem tért vissza hazájába. Élete végéig (1786) a császárvárosban maradt; előbb főrangú megbízók, majd a Hofbauamt építészeként, az udvar szolgálatban. A váci székesegyház tervezésének feladatát 1761-ben Migazzi bécsi érsek megbízásából kapta.

Mivel semmilyen eredeti terv, vagy az építkezésre utaló feljegyzés nem maradt, nem tudjuk, hogy Canevale azonnal a mai épület tervével állt-e elő, vagy esetleg egy hagyományosabbal, s az fokozatosan jutott el a mai formáig. A figyelem az 1960-as 70-es években irányult először nagyobb mértékben az épületre, amikor a forradalmian új művet a francia „forradalmi építészettel” hozták kapcsolatba. A kutatás azonban megállapította, hogy a tervező csupán megsejtett valamit a francia építészek gondolataiból; egyik előlegezője volt az új stílusfázisnak, de közvetlen kapcsolat nem volt közte és a forradalmi klasszicizmusnak nevezett irányzat képviselői között.

A székesegyháznak a hagyományokkal élesen szakító formáját több szempontból is értelmezte az utóbbi időszak kutatása. Hangsúlyozzák a római, a bécsi összefüggéseket. Tanulmányomban a francia elméleti irodalom és a francia építészeti gyakorlat (Patte, Contant d'Ivry) hatását kíséreltem meg kimutatni. Vizsgálom a bajorországi StBlasien kolostortemplom és a váci székesegyház kapcsolatát is.

MEGGYESI TAMÁS

Szentkirályi Zoltán potenciális jelenléte az urbanisztikai gondolkodásban.

A tanulmány Szentkirályi Zoltán térelméletének továbbfejlesztési lehetőségeiről szól urbanisztikai léptékben, vagyis a külső tér vonatkozásában. Szentkirályi alaptétele, hogy az építészet története nem elsősorban stílusok, hanem a tér szervezésének története, amiben mindig kifejezésre jut azt adott kor világképe. Figyelemre méltó az a meglátása, hogy a lineárisan szervezett tér inkább *az a mód, ahogy az egymást követő tér-sorok számunkra időben kifejlének*. Ez a megfigyelés urbanisztikai léptékben is értelmezhető, hiszen a városok külső terei utcákból és terekből állnak. Az alaklélektani iskola *tömör-üres* ill. *alak (figure) - háttér (ground)* fogalompárjai ugyanakkor jól megfeleltethetők a tömeg és a (külső) tér dichotómiájának is, vagyis alkalmasnak látszanak egy városépítészeti morfológia megalapozására. Ennek megfelelően morfológiai alapkategóriáknak tekinthetők *a tömeg a térben, a tér a tömegben, a tér a térben és a tömeg a tömegben*. Szentkirályi Zoltán négy történeti kategóriáját: *a topografikus, az eszkatologikus, az intellektuális és a racionális* fogalmát párhuzamba lehet állítani Kevin Lynch három történeti városkategóriájával, amelyek *a hit városa* (a középkori város), *a gépkor városa* (az újkor) és a policentrikus ill. *hálós típusú* jelenkori városfejlődés modelljei. Christian Norberg-Schulz szerint az előbbieket sorjában *a központ és a hely, majd az irány és az út*, napjainkban pedig *a területtel való gazdálkodás* határozzák meg. A települési szövetek morfológiai leírásánál ugyanakkor az épített *tömegek centrális, lineáris és hálós eloszlásáról* lehet beszélni, amik az előbbi kategóriák analógiájaként is felfoghatók. Emellett olyan kategóriákra is szükség van, amik a mai városépítészeti tervek értékeléséhez is felhasználhatók. Ezért a tanulmány kísérletet tesz 5 minőségi jelző bevezetésére, amelyek mintegy az együttesek *szellemi irányultságainak* tekinthetők. Ezek a *kaotikus, az organikus, a racionális, az emocionális és a szimbolikus*. A fenti fogalmak egymással történő párosítása komplex értékelési rendszerré fejleszthető.

TERDIK SZILVESZTER

Johann Grenner tervei az ungvári görögkatolikus püspöki központhoz

Mária Terézia (1740-1780) az önálló munkácsi görögkatolikus egyházmegyét 1771-ben állította föl. Rövidesen fölmerült, hogy a püspöki székhelyet telepítsék át Munkácsról Ungvárra, ahol az üresen álló vár alkalmasnak tűnt arra, hogy megfelelő átalakítások után a püspöki központ szükséges intézményeit, a székesegyházat, a püspöki palotát, szemináriumot befogadja. Bacsinszky András püspök (1772-1809) támogatta a javaslatot. A kamara megbízásából Joseph Simmet építőmester el is készítette az átépítési terveket. Az Udvari Kamara viszont azt kezdeményezte, hogy kérjenek föl egy képzetesebb bécsi mestert is a tervek kidolgozására. Johann Grenner udvari építész bízta meg a feladattal, aki személyesen ment el Ungvárra, majd 1774 nyarán be is mutatta nagyszabású művét. Grenner a belső várat püspöki palotává építette volna át, míg a székesegyház a külső vár délkeleti olaszbástyáján kapott volna helyet. A szeminárium is a külső várban, a kanonokok lakásai viszont már a váron kívül épültek volna föl. A szépen kidolgozott tervek figyelemreméltó eleme a székesegyház. Merész megoldás, hogy Grenner az óolasz bástyára építette volna rá, a görög kereszt alaprajzú, ovális-középkupolás épületet. Grenner nagyszabású tervei sokkal többbe kerültek volna, mint a Simmet által kidolgozott átalakítási munkák. Többszöri egyeztetés után végül Grenner főnöke, Franz Anton Hillebrandt udvari főépítész javaslatára úgy döntöttek, hogy inkább az ungvári várhoz közel eső, szintén üresen álló jezsuita rendházat alakítják át püspöki palotává, a templomot székesegyházzá, a várban pedig csak a szemináriumot helyezik el. A javaslatot elfogadták, így Grenner tervei nem valósulhattak meg. Előadásomban ezt a nagyon szép és izgalmas tervanyagot ismertetem.

JERNYEI-KISS JÁNOS

Képszínpad és látszatarcitektúra a késő barokk mennyezetfestészetben

A barokk mennyezetfestők műhelygyakorlatában a nagy freskóegyüttesek kivitelezése során az architektúrafestés– a tervezéstől a megfestésig – az arra szerződött specialista dolga volt. Az architektúrafestést mégsem tekinthetjük a figurális freskótól független, pusztán kézművesmunkának. Habár részleteinek elgondolását és megvalósítását általában külön szakemberekre bízták, a dekoráció nem csupán szükséges járulék, hanem művészi szempontból is meghatározó alkotóeleme az együtteseknek. Még ha csupán a keret szerepére korlátozódik is, megszabja a freskómezők kapcsolatát és olvasási irányát, részt vesz a festett és a valódi világ illuzionisztikus összeolvasztásában. A késő barokk mennyezetfestészetben nemcsak „klasszicizáló” stíluselemek, hanem a barokk ábrázolóeszközök sajátos újraélesztése is megfigyelhető, és a látszatarcitektúra a jelenvalóság tapasztalatára kihegyezett festői fikció megteremtésében a figurális elemekkel egyenrangú szerephez juthat.

Az architektúrafestés összetett szerepét az előadás Maulbertsch, Kracker és Winterhalder freskóinak elemzésével illusztrálja. A váci székesegyház vagy a szombathelyi püspöki palota tereiben a valódi és a festett architektúra, illetve a festéssel utánczótt különféle médiumok és valóságsszintek egymáshoz való viszonyát vizsgálja. Az egri líceum könyvtárának mennyezetképén a gótikus szerkezet választásának okaira kérdez rá. Kitér a „táblaképszerűen” berendezett képszínpadok ábrázolási problémáira (pl. Székesfehérvár, karmelita templom), és különféle változatait (Pápa, plébániatemplom; Szombathely, székesegyház) analizálva felvázolja a pozzói látszatkupola késő barokk metamorfózisának jellemző állomásait.

PUHL ANTAL

Egy épület előtt állva, azt Szentkirályi és Gadamer felől „olvasva”

(Párhuzamok a hagyomány értelmezésében)

Minden kornak megvannak azok az alapfeladatai, amit el kell hogy végezzen. A megoldandó kérdések a „levegőben vannak”, a kor generálja őket, a korszellem alkotórészei. A kor (a XX. század közepe) által generált kérdés: *Az igazság feltárásának egyetlen módja-e a természettudományok által kínált módszer (melyet az építészettörténet is alkalmazott), vagy vannak az igazságnak olyan tapasztalatai is, melyek csak a művészet révén tudnak felszínre jutni.* Ezeken a koronként változó alapkérdéseken majdnem mindig párhuzamosan dolgoznak a különböző művészeti és tudományos területek.

Szentkirályi Zoltán *A barokk értékelésének néhány problémája* 1964-ben lát napvilágot. Hans-Georg Gadamer opus magnuma, az *Igazság és módszer* 1960-ban jelenik meg. Szentkirályi a filozófia felől indul és a művészettörténethez, építészettörténethez érkezik, Gadamer a művészettörténet felől indul, és a filozófiához érkezik. Kettőjük virtuális találkozása a *hagyománynak a művek értelmezésénél betöltött szerepénél* történik meg.

A hagyomány ismerete az, ami „megszólaltatja” a műveket, s amely révén felszínre kerülhet a mű által hordozott igazság. Az új mindig „...úgy szünteti meg a korábbinak az érvényességét, hogy közben – éppen a megszüntetés tényén keresztül – aktivizálja, megőrzi a fejlődés egész addigi szakaszának pozitív eredményeit is. A fejlődésnek ez a megőrző szerepe nem mindig nyilvánvaló”, mondja Szentkirályi. Pedig – mintha ezt a szöveget folytatná Gadamer –, „... mindig benne állunk a hagyományban: s ez a bennállás nem tárgyiasító viszonyulás, mintha azt, amit a hagyomány mond valami másként, idegenként képzelnénk el – ellenkezőleg: eleve a sajátunk, mintakép vagy elrettentő példa...”.

Az előadás e két mű mentén kívánja felmutatni a hagyomány ismeretének elkerülhetetlenségét mind a történeti, mind pedig a mai építészet megértésében.

PAZÁR BÉLA

A klasszikus és a modern problémája az építészetben

Természetes, hogy minden kor embere megteremti a maga koherens, számára teljes, „objektív” világképét. Kivételes helyzet azonban az, amikor az ember, a hite és tudása szerint létező univerzumot érzéki konkrét geometriai formában határozza meg, és ezt jeleníti meg, képezi le alkotásaiban. Az univerzum formája és az emberi forma teljes átfedésbe kerülhet, az emberi forma univerzálissá válhat. Az újkor európai embere az ókori görögök kultúrájában vélte felfedezni ezt az állapotot.

Az újkort megelőző európai középkorban az ember által létrehozott forma egyrészt a földi világ tökéletlenségét, rútságát, az ember félelmeit jelenítette meg, másrészt az érzéki, földi, világi forma csak a földön túliban, a ragyogó isteni tökéletességben, a túlvilági jóban és szépben nyert értelmet. Az érett középkor naturalizmusa az evilági formában isteni teremtés tökéletességét dicsérte, de az univerzum, tehát a földi és a földön kívüli egyszerre-, nem lehetett mai értelemben egységes térbeli geometriai rendszer. A földi élet geometriai képét alapjában véve a maihoz képest statikus földi nézőpontból érzékelt szűkebb, vagy tágabb földrajzi, természeti környezet és az égbolt jelenségei határozták meg. A középkor embere hitte és elképzelte az érzékei túli, mai szóhasználattal virtuális, túl-világot, és ezt kora eszközeivel érzéki konkrét módon meg is jelenítette, teljes világképpé kiegészítve megfigyeléseit. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a háromdimenziós geometriai tér mai fogalma azonban csak a tizenhetedik században jött létre Európában, így a megelőző korok térképzetét mai gondolkodásunkkal szinte lehetetlen rekonstruálni.

Ahogy az antikvitás után, az európai kultúrában, hosszú évszázadokon át a forma univerzalitása nem volt lehetséges, úgy a modern természettudomány korában sem az. A tudomány legkésőbb az elektromágnesesség jelenségének felfedezésével a természetnek az emberi érzékeken túli világába hatolt be az elvont gondolkodás, a matematika eszközeivel. Más szóval egyre inkább megteremtette az univerzum teljesen elvont „formáit” így az érzéki konkrét forma ismét elvesztette az univerzális lehetőségét.

E problémákkal Szentkirályi Zoltán és mások is foglalkoztak. Szentkirályi többek között a „Barokk forma objektivitása” és „A tégművészet történeti kategóriái” című, gondolkodásunkat meghatározó tanulmányaiban tárgyalta ezt a fontos történeti és elméleti kérdést.

Az „univerzális” az „objektív” forma kérdése felveti a „klasszikus” értelmezésének kérdését is, amely nehezen választható az egymásra következő korok, így saját korunk önmeghatározásának önértékelésének módjától, tehát a „modern” értelmezésének problémájától.

FARBAKYNÉ DEKLAVA LILLA

A budavári Nagyboldogasszony-templom újonnan előkerült makettje – egy meg nem valósult tervváltozat

2004-ben a Mátyás-templom akkor induló helyreállítása kapcsán került elő a déli, Mátyás-toronyban egy 19. sz-i, a templomról készült gipszmodell, melyet az addigi szakirodalom nem említett.

Az építészeti modell készítése mindig is fontos része volt a tervezésnek, az épület tömeghatásának mérlegelése s a megbízó meggyőzésének szempontjából. A reneszánsz és barokk makettek után a 19. században is fontos szerepet játszott az épületmodellek készítése, Magyarországon is. Egy egész sor ilyen maketről tudunk Európa akkor leggyorsabban fejlődő-épülő városában, Budapesten (Bazilika, Királyi palota). Az előadás a 19. századi makett funkcióit, újdonságait vizsgálja az épülettervezésben és az általános karakterisztikumokon felül egy konkrét példán, a budavári Nagyboldogasszony (Mátyás)-templom esetében annak egyedi jellegét is bemutatja. A középkori, barokkizált templom az osztrák-magyar kiegyezés (1867) után koronázó, sőt állami főszentély funkciót is kapott, s ennek megfelelően Európa egyik legfontosabb historizáló szakrális átépítése valósult itt meg 1873 és 1896 között.

A tervező, Schulek Frigyes a Wiener Bauhütte tagja, Friedrich Schmidt tanítványa volt. A helyreállítás végső koncepciója három tervfázis nyomán érlelődött ki.

A műhely szobrászai a kőfaragók munkáját segítő számos 1:1 gipszöntvényt készítettek az építészeti részletekről, a megvalósulás egyik lépcsőjeként. Hasonló céllal kezdtek hozzá ugyanők egy 1:20 méretű gipszmodell készítéséhez: a kivitelezés során a tervek értelmezéséhez, szemléltetéséhez lett volna segítség a műhely számára. Ez egy olyan tervfázist szemléltet, mely részleteiben eltér a megvalósult állapottól és amely így inkább a tervezési folyamat, az alkotói elgondolások lenyomataként értelmezhető.

Sajnos a több, mint három méter magas modell töredékesen maradt fenn. Restaurálása, rekonstrukciója mégis lehetséges, mert a restaurálás 4700 darabos tervanyagában számos olyan részletrajz található, melyet a maketthez köthetünk.

GOLDA JÁNOS

Szentkirályi Zoltán, a mester

Az 1988-as nagy törökországi mesteriskolás körút legtávolabbi pontján – a bizánci emlékek, Anatólia, Hattusas, a Fekete-tengeri kultúrák, Trapesund, a Van-tó után - értünk a tanulmányút egyik csúcspontjához, a régi örmény főváros – Ani – szovjet határzónában fekvő hatalmas romterületéhez. 300 templom állt itt egykor – mondta nagyon halkán a kietlen meredély fölött. Hosszú buszozás, bonyolult ügyintézés, idegtépő várakozás. Arra nem gondoltunk, hogy novemberben már ott is korán sötétedik. Végül nem engedtek be a török határőrök a régészeti területre, mert a szemközti dombon szürkületkor idegesen csőre rántották reflektoros géppisztolyaikat a pelerines szovjet katonák. Zoltán napokig nem szólalt meg és kedvetlen maradt az út végéig.

„Alapvető követelmény, hogy nem idomítani kell, hanem nevelni, nem megtanítani, hanem az ismeretanyag kölcsönös elsajátításában társulni. Például Josef Beuysnak volt egy alapelve - többször ki is fejtette előadásain - hogy nincs külön tanár meg tanítvány: mindig az a tanár, aki beszél, és az a tanítvány, aki hallgatja. Az állandó szerepcsere, az iskolán belüli kapcsolatteremtés, egyenrangúság és önkéntesség a föltétele az igazi iskola fennmaradásának. Több főből álló irányító testület kell, amelyben a létszám elég nagy az alkotó egyéniségeknél előbb utóbb mindig jelentkező ambíciók kiegyenlítésére, a közösség minden tagja számára egyenlő lehetőségek és a közös tevékenység fenntartására. Társadalmi munkában, időt rászánva vesznek részt az elfoglalt mesterek és a megértés szándékával a fiatalok. Az igazság az, hogy direkt módon kamatoztatható, gyakorlati munkára közvetlenül átfordítható haszna ebből senkinek nincs. Annál több hosszabb távon.” (Madzin Attila Szentkirályi Zoltánról készített portréfilmjéből vett idézet, 1998)

ARNÓTH LAJOS

Szentkirályi Zoltán a Mesteriskola mindennapjaiban

Dr. Szentkirályi Zoltán egyetemi tanár a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténet Tanszék oktatója 1950 óta. Az oktatás mellett tudományos munkát is végzett. Számos publikációja, építészettörténeti könyve jelent meg az évek során. Erős és jó kapcsolata volt a tanítványaival.

1980-ban hívta meg a nem akkreditált munkásságú posztgraduális építész oktatást végző Mesteriskola. Nemcsak előadásokat tartott, hanem részt vett a pályázatok, tanulmányutak munkájában, megszervezésében. Majd pedig 1990-től az iskola Tanulmányi bizottságában is részt vett, mely az éves programokat készítette.

Eminens feladatának tekintette az építészettörténet fontosságát hangsúlyozni, - azzal hogy az építészettörténeti korok bemutatása, elemzése az adott időszak megismerésére szolgál, de megmutatja az újítás, haladás példáit is. Az előadás ezt a kedvenc korszakának, a barokk sokszínű anyagával illusztrálja, ezen időintervallum újragondolásával együtt. A művek társadalomtól függő megvalósíthatósága erősíti állítását.

A tanulmányutak helyszínein neki fontos szerep jutott. A szakmailag szabatosan bemutatott példák élővé váltak, mert az a hely, az a tárgy, az épületek és a festmények, a táj és a hallgatók egyszerre voltak jelen. Ennek révén a befogadás már nem iskolai tanulmány volt, hanem olyan élmény, ami maradandóan beépül a hallgatóinak szellemi "raktárába", mondanivalójának megértése az adott helyen evidenssé vált. A látottakra az út után egy összegző megbeszélésen, olykor vitán, a hallgatókban a "tanító és a diák" szellemi-érzelmi egységben jelent meg, erre mindig törekedett.

Mindezekre mindig készült, tanult és tanított egyszerre, és így ez a jó tanár képének megjelenítése, az előadás lényegi mondanivalója. Ez a tanuló-tanító együttlét tizenkilenc évig tartott. A Mesteriskola szokásos, rendszeres vele együttműködő minden napjaiban szereplése ünnepi volt.

2014. február 7. péntek 9-13 óráig

TANSZÉKI KUTATÁSOK

Moderátor: Simon Mariann

- 9:10-9:30 **Gy. Balogh Ágnes – Kalmár Miklós**
Funkcionális gondolkodás Pecz Samu és tanítványai építészetében
- 9:30-9:50 **Baku Eszter**
A pécsi Temetőkápolna építéstörténete
- 9:50-10:10 **Krähling János – Koppány András – Fekete J. Csaba – Halmos Balázs – Józsa Anna**
Az eszterházi marionett opera barokk színpadának kutatása és elvi rekonstrukciós lehetőségei
- 10:10-10:30 **Nagy Gergely Domonkos**
Gótizáló épületek, és jelképek szerepe a barokk építészetben
- **kávészünet**
- 10:50-11:00 **Vukoszávlyev Zorán**
A műemlékvédelem határterületei - közösségi értékvédelmi szemlélet a kortárs spanyol építészetben.
- 11:00-11:20 **Kóródy Anna Nóra**
Funkcionális változások épület-rehabilitációk esetében - spanyolországi tendenciák
- 11:20-11:40 **Orbán György**
Az arányosság jelentősége Platón és az őt követők gondolkodásában
- 11:40-12:00 **Tempfli M. Szilárd**
A magyar laktanyák tervezésének elmélete a kiegyezéstől a második világháború végéig
- 12:00-13:00 **Filmvetítés**
Szentkirályi Zoltán gondolatai az építészoktatásról

GYETVAINÉ BALOGH ÁGNES – KALMÁR MIKLÓS

Funkcionális gondolkodás Pecz Samu és tanítványai építészetében

A tanulmány azt vizsgálja mennyire érhető tetten a funkcionális gondolkodás egy historizáló építész munkásságában, ill. mennyire befolyásolta gondolkodásmódja tanítványai későbbi munkásságát. A 20. század első évtizedeire sajátos kettősség jellemezte az építészetet, a történeti formákhoz való ragaszkodás mellett a korszerűség mind erőteljesebb érvényesülése. Bár Pecz Samu (1854-1922) historizáló építészeti stílusára a történeti, elsősorban középkori stílusokhoz való kötődés a jellemző, alkotásai praktikusságukkal emelkedtek ki kortársai munkái közül. Amikor önéletírásában épületeiről megemlékezett, mindig a célszerűség, az épületszerkezetek kialakítása, az építés költségei, a tűzbiztonság kérdése voltak fontos szempontok, azonban a művészi kérdéseket nem említette meg. Kortársai is az „anyagszerűséget” és a „belülről kifelé való építést” látták leginkább érvényesülni művein. E gondolat kerül elemzésre Pecz több épülete esetében is, melyeket a lágymányosi műegyetemi campus területére tervezett.

Pecz Samu figyelemreméltó építészeti munkássága mellett a műegyetem nagy tudású tanára is volt, szigorúsága ellenére is kedvelt professzor. Volt tanítványai, asszisztensei, akikre közvetlen hatást gyakorolt: Árvé Károly, Bloch Leó, Gaál Adorján, Kiss László, Kotsis Iván, dr. Lipták Pál, Moll Elemér, Nagy Károly, Nagy Márton, Rátkovics Mihály, Sándy Gyula, Vig Albert, Rerrich Béla, Schodits Lajos, Takács László, Tornallyay Zoltán. Egyik tanítványa, Rerrich Béla szerint: Pecz Samu „a szerkezeteknek volt igazi mestere.” Valóban mindig nagy súlyt helyezett a szerkezeti problémák megoldására, az architektonikus összhatást is sokszor alárendelve. Sokat tett az épületszerkezeti újítások – elsősorban a vas- és vasbetonszerkezetek – magyarországi elterjesztéséért.

BAKU ESZTER

A pécsi Temetőkápolna építéstörténete

Pécs építészete a két világháború között különös jelentőséggel bír, nemcsak a nemzetközi modern építészettel közvetlen kapcsolatba került pécsi születésű építészek, Forbát Alfréd, Molnár Farkas és Breuer Marcell miatt, hanem a korszak nagyarányú, koncepciózus építkezései, illetve a modern építészet térhódítása miatt, amelyet a Tér és Forma, a fővároshoz való, egyfajta felzárkózásként értékelt. Különösen helyet foglal el ebben a folyamatban a Gesamtkunstwerke törekvő pécsi központi Temetőkápolna ill. Szent Mihály templom épülete, ifj. Nendtvich Andor és Weichinger Károly építészek közös alkotása. A Belvárosi egyházközség kezdeményezésére egymást követő két tervpályázata során egyértelmű többséggel választotta ki a neves építészekből álló bíráló bizottság, a minden tekintetben kivitelre alkalmas tervet. A mai napig kevés figyelmet szentelt a kutatás ennek a feszes, funkcionális téralakításával, anyaghasználatával és történeti hagyományokat felidéző alaprajzi kialakításával, továbbá az itáliai és pécsi építészeti allúziók bevonásával a város modern épületei között méltó helyet elfoglaló épületnek. A Temetőkápolna építéstörténetében keveset említett az a fajta motiváció, ami az építészet és képzőművészet egységét hangsúlyozandó már a második tervpályázati kiírásban elsődleges szempontként szerepelt. Azonban minden törekvés és dekorációs tervpályázat ellenére sem tudott eredeti monumentalitásában megvalósulni, hiszen a személyes érdekek, a kirobbanó háború és a válság olyannyira elnyújtotta a kupola kifestésének megvalósulását, hogy végül egy „szerény” Aba-Novák Vilmos „másolat” készült el az Utolsó ítélet, Dies irae című himnusz témája alapján, a festő vázlatai nyomán. Kutatásunk célja a Temetőkápolna építéstörténetének feltárása, különös tekintettel a tervpályázatokra, illetve azok programjára, valamint az épület elhelyezése a két világháború közötti építészetben, a párhuzamok keresése a Római Iskolával, ill. a Gesamtkunstwerk típusú római iskolás épületekkel. Mindemellett rendkívül izgalmas a képzőművészeti alkotások, freskók, üveglakok tervezésének folyamata illetve a végleges alkotások között feszülő ellentét feltárása is.

KRÄHLING JÁNOS – KOPPÁNY ANDRÁS – FEKETE J. CSABA – HALMOS BALÁZS – JÓZSA ANNA

Az eszterházi marionett opera barokk színpadának kutatása és elvi rekonstrukciós lehetőségei

A fertői Esterházy-kastély marionett színháza különleges és világviszonylatban is ritkán megvalósított alkotórésze volt a barokk kastély- és parkegyüttesnek. A barokk színpadgépezet jelentős repertoár bemutatására épült, Joseph Haydn és kortársainak művei az európai zenekultúra különleges értékei. A színpad Eszterházy Miklós halálával funkcióját veszítette, majd az épület többszöri átalakítása után szinte nyomtalanul elpusztult. A több évig tartó, a régészeti, valamint a roncsolás minimalizálásra törekvő „Bauforschung”-szemléletű kutatás alapján lehetőség nyílt annyi lelet és adat összegyűjtésére, amely alapján a színpadtér elvi rekonstrukciója térbeliségét tekintve elvégezhető. A nézőtér és a kulisszaszínpad a barokk színházépítészet különlegessége lehetett, amelyben – a marionett figurák játékának, a zenének és a vizuális élménynek az összehangolása különleges szerkezeti és téralakítási megoldásokat kívánt. Az épületbelső kortárs szemléletű helyreállítása meghagyta a barokk színpad visszaállításának lehetőségét, amelyet a kutatók szeretnének ezzel a publikációval is elősegíteni.

NAGY GERGELY DOMONKOS

Gótizáló épületek, és a jelképek szerepe a barokk építészetben

A közelmúltban a kutatás több, eddig gótikusnak hitt épületről, vagy épületrészletről állapította meg, hogy valójában a barokk időszak alatt épült. Kutatásomat a magyarországi barokk kori gótizáló emlékek minden eddiginél átfogóbb összegyűjtésére alapoztam. Jól elkülöníthetőek két csoportra a középkori templomok újjáépítései, illetve a Szentsír-kápolnák. Ezek a példák megmutatják, hogy a barokk kori gótizálásnak az eddig általában emlegetett két módján (továbbélés, azaz survival és újjáéledés, azaz revival) túl van harmadik módja, mely a barokk fénykorához, és igényes építetők épületeihez köthető. Úgy tűnik, ez a jelenség az eddig feltételezettnél gyakoribb volt, és nem csupán kivételes és extravagáns példái vannak (mint például a csehországi Santini építésze), hanem a magyar emléanyagban is akad belőlük számos. Mivel ezek nem marginális, provinciális, vagy éppen „elmaradott” épületek voltak, nem tekinthetünk rájuk anakronisztikus jelenségként, és meg kellene tudnunk magyarázni ugyanazokkal a tényezőkkel a keletkezésüket, mint amik a hagyományos barokk műalkotásokat eredményezték.

Meglátásom szerint ennek a kulcsa abban rejlik, hogy a barokk épületek tematikai és stiláris vonatkozásában kulcsszerepet tudott betölteni az üzenet, a mondanivaló. Tehát az épület nem mindig az építészetnek, mint művészi műfajnak sajátos kelléktárából akarta kifejtetni formai, illetve téri jellegű mondanivalóját, hanem szavakra lefordítható üzenetet hordozott. Ezt jelképiségnek, vagy szimbolikának is nevezhetjük. Ennek az üzenetnek a kifejezése adott esetben fontosabb lehet a stiláris jellemzőknél. Erre 4 alapvető mód létezett a barokkban: ezeket az imitációs, attribúciós, spekulatív és didaktikus jelzőkkel nevezem meg. A gótizáló templom-helyreállítások attribúciós, a Szentsír-kápolnák imitációs szimbólumot hordoztak.

VUKOSZÁVLYEV ZORÁN

A műemlékvédelem határterületei – közösségi értékvédelmi szemlélet a kortárs spanyol építészetben

Az értékfogalom újragondolásának igénye felerősödött az ezredforduló első évtizedében. A modern építészet érték szemléletében már megfogalmazott szándék, – mely régi és új viszonyát a kulturális mélyrétegekben felfejthető hagyaték mentén képzelte el és a forma vonatkozásában tagadta a folytonosságot – már a 20. század eleji építészeti-művészeti teoretikusok megközelítéseiben is a történetiséghez való viszony definiálását kívánta meg. A 20. században lejátszódott jelentős társadalmi és politikai változások szinte kikényszerítették az „érték” fogalmi meghatározását, a szorosán a műemlékvédelem területeire vonatkoztatott karták a definíciók körülírását és inkább az etikus-elvárható alkotói magatartásformák alapelvárásait rögzítették. A műemlékvédelem hőskorát – mind hazai mind nemzetközi vonatkozásokban az 50-70-es – követő évtizedek alatt a kulturális hagyaték megvédése szemléletén megerősödő civil kezdeményezések szélesebb társadalmi igényt jelenítettek meg. Azonban az értékfogalom tisztázására még a mai napig is csak kísérletek vannak – legfőképp a szervezeten is átalakuló műemlékvédelem kapcsán. Ma már az egyedi műemléki érték helyett tágabb vonatkozásban örökségről beszélünk és a hatósági védelem helyett is inkább a társadalmilag szélesebb közösségi értékvédelmet hangsúlyozzák a hivatalos kommunikációk. A fogalomkör tágulását és a szabályozási változásokat érzékelő kisszámú publikáció mentén azonban még mindig nehéz eligazodni az érték-szemlélet vonatkozásában egyre sűrűbben megjelenő kortárs építészeti alkotások értékelését illetően. Az épített örökséget tágabb értelemben érintő kortárs újrahaznosítások, átalakítások, bővítések száma azonban rohamosan megemelkedett a gazdasági világválság érték-szemléletet módosító folyamatai miatt. A prezentáció objektív olvasatot kínál e folyamat alapfogalmainak tisztázásához – szubjektív építész-alkotói megközelítéssel. Hogy ne ragadjon el bennünket a hazai folyamatok értékelése, ezért kortárs spanyol példákat választva e határterület vizsgálatában.

KÓRÓDY ANNA NÓRA

Funkcionális változások épület-rehabilitációk esetében – spanyolországi tendenciák

Az elmúlt évtizedben mind hazai, mind nemzetközi szinten előtérbe kerültek az épület-rehabilitációk az új építésekkel szemben. Az örökségvédelem kitáguló szemléletmódja a védett műemlékek esetében alkalmazott megoldásoknál gazdagabb építészeti eszköztárat nyitott meg, ami az épített örökség további használatán, új funkciók mentén történő adaptálásán keresztül szolgálja az emlékek fenntarthatóságát. Az előadás az integrált műemlékvédelem kérdéskörét járja körbe a funkcionális változások szempontjából, és bemutatja azokat az átalakulási tendenciákat, amik az elmúlt évtizedet jellemezték. Megfigyelhető bizonyos funkciók állandósága illetve fokozatos eltűnése, és definiálhatóak flexibilis, eltérő adottságú épületekbe egyaránt jól illeszthető új funkciók is. A funkcionális változásokat számos építészeti és gazdasági szempont befolyásolja: környezeti adottságok, építészeti értékek, helyi építési szabályozások, szerkezeti és térrendszeri adottságok illetve tulajdonjogi szempontok. A kutatás alapját spanyolországi épület-rehabilitációk képezik, amiknek számossága lehetővé teszi átfogó következtetések megállapítását, és a magas építészeti színvonalú esettanulmányok példaként szolgálhatnak a hazai gyakorlat számára is.

TEMPFLI M. SZILÁRD

A magyar laktanyák tervezésének elmélete a kiegyezéstől a második világháború végéig

Az előadásban olyan témákról lesz szó, mellyel a legtöbb ember nem gyakran találkozik élete folyamán. A katonai létesítmények és építkezések nem megszokott hétköznapi téma. Mégis sokan nap mint nap sok ember kapcsolatba kerül ezen épületekkel úgy, hogy munkába menet elsétál mellette, vagy éppen benne dolgozik, vagy benne él. Most nem csupán katonákra céloztam, hanem civilekre, akik olyan épületekben dolgoznak, laknak, melyek egykor a Magyar Királyi Honvédségtulajdonát képezték.

Számos kérdés merülhet fel Önökben az első bekezdés elolvasása során. Melyek ezek alaktanyák? Hol találhatóak? Miért pont ott épültek fel? Hogyan voltak a funkciók elrendezve a helyszínen? Milyen tömegeket használtak? Milyen stílusban épültek? Mi határozta meg a homlokzatalakítást? Mi határozta meg a tömegformát? Használtak különleges szerkezeteket épületeiknél? Hogyan változott a laktanyák tervezésének elmélete a történelem folyamán? Ezekre a kérdésekre igyekszünk választ adni a következőkben.

Az előadás három részre osztható. Az első részben választ kapunk a telek kiválasztásának szempontjairól. Milyen városban, faluban legyen? Bel- vagy külterületen? Egy vagy több laktanya is szükséges? Milyen nagy legyen a telek?

ÉPÍTÉSZE TÖRTÉNETEK ÉS MŰEMLÉKKUTATÓK K O N F E R E N C I Á J A SZENTKIRÁLYI ZOLTÁN EMLÉKÉRE

2014 BME ÉPÍTÉSZE TÖRTÉNETI ÉS MŰEMLÉKI TANSZÉK
02-06 1111 Budapest, Műegyetem rkp 3.
02-07 K épület II. emelet. 210.

Köszöntő: Dr. Becker Gábor dékán, BME Építésmérnöki Kar
Bevezető: Dr. Farbaký Péter művészettörténész-építész, a BTM főigazgatója

Meghívott előadók moderátor: Szalai András

9:20-9:45	Kelényi György: A váci székesegyház helye az egyetemes építészettörténetben
10:10-10:35	Jernyei-Kiss János: Képszínpad és látszatarchitektúra a késő barokk mennyezetfestészetben
11:00-11:25	Terdik Szilveszter: Johann Grenner tervei az ungvári görögkatolikus püspöki központhoz <i>kávészünet</i>
11:45-12:10	Meggyesi Tamás: Szentkirályi Zoltán potenciális jelenléte az urbanisztikai gondolkodásban
12:10-12:35	Puhl Antal: Egy épület előtt állva, azt Szentkirályi és Gadamer felől „olvasva”
12:35-13:00	Pazar Béla: A klasszikus és a modern problémája az építészetben <i>ebédszünet</i>
14:00-14:25	Farbakýné Deklava Lilla: A budavári Nagyboldogasszony-templom újonnan előkerült makettje – egy meg nem valósult tervváltozat
14:25-14:40	Golda János: Szentkirályi Zoltán, a mester
14:40-15:55	Arnóth Lajos: Szentkirályi Zoltán a Mesteriskola mindennapjaiban
15:55-16:20	Filmvetítés: Beszélgetés Szentkirályi Zoltánnal (rendező: Madzin Attila) – a Duna TV felvétele

Tanszéki kutatások moderátor: Simon Mariann

9:10-9:30	Gy. Balogh Ágnes Kalmár Miklós: Funkcionális gondolkodás Pecz Samu és tanítványai építészetében
9:30-9:50	Baku Eszter: A pécsi Temetőkápolna építéstörténete
9:50-10:10	Krähling János, Koppány András, Fekete J. Csaba, Halmos Balázs, Józsa Anna: Az eszterházi marionett opera barokk színpadának kutatása és elvi rekonstrukció lehetőségei
10:10-10:30	Nagy Gergely Domonkos: Gótizáló épületek, és a jelképek szerepe a barokk építészetben <i>kávészünet</i>
10:50-11:00	Vukosavljev Zorán: A műemlékvédelem határterületei – közösségi értékvédelmi szemlélet a kortárs spanyol építészetben
11:00-11:20	Kóródy Anna: Funkcionális változások épület-rehabilitációk esetében – spanyolországi tendenciák
11:20-11:40	Orbán György: Az arányosság jelentősége Platón és az őt követők gondolkodásában
11:40-12:00	Tempfli M. Szilárd: A magyar laktanyák tervezésének elmélete a kiegyezéstől a második világháború végéig
12:00-13:00	Filmvetítés: Szentkirályi Zoltán gondolatai az építészoktatásról

02-07. 02-06.
PÉNTEK CSÜTÖRTÖK

